

dr. Ana Slavec, predsednica Slovenske skupnosti odprte znanosti (SSOZ)
Univerza na Primorskem Fakulteta za matematiko, naravoslovje in informacijske tehnologije
Glagoljaška ulica 8, 6000 Koper

dr. Igor Papič, minister
Ministrstvo za visoko šolstvo, znanost in inovacije
Masarykova cesta 16, 1000 Ljubljana

dr. Jure Gašparič, državni sekretar
Ministrstvo za visoko šolstvo, znanost in inovacije
Masarykova cesta 16, 1000 Ljubljana

V Kopru, 21.11.2024

ZADEVA: Apel za nadaljevanje spodbujanja odprte znanosti oziroma za uvedbo pravice do sekundarnega publiciranja, kot je predlagana v spremembi Zakona o znanstvenoraziskovalni in inovacijski dejavnosti

Spoštovani minister dr. Igor Papič in spoštovani državni sekretar dr. Jure Gašparič,

pišem vama kot novoizvoljena predsednica Slovenske skupnosti odprte znanosti (v nadaljevanju SSOZ). V imenu skupnosti se zahvaljujem Ministrstvu za visoko šolstvo, znanost in inovacije (v nadaljevanju Ministrstvo) za vsa dosedanja prizadevanja in dosežke na področju odprte znanosti. Republika Slovenija zaradi visokega zavedanja pomena odprte znanosti in visokega znanja o tem področju na vašem Ministrstvu, kot tudi zaradi vseh dodatnih ukrepov, ki jih izvaja vaše Ministrstvo, dosega zavirljive rezultate glede strateške in zakonodajne podpore. Odprta znanost ima pomembno mesto v strateških dokumentih; podprta je z zakonodajnimi rešitvami in podzakonskimi akti; za prilagajanje principom odprte znanosti so uvedeni številni strukturni ukrepi. Vse to prispeva k boljšemu napredku Republike Slovenije na področju znanosti in raziskovanja, poleg tega pa se po teh dosežkih zgledujejo tudi nekatere druge evropske države, kar dodatno potrjuje kakovost vašega dela.

Pozdravljamo in podpiramo, da ima vaše Ministrstvo dobre načrte tudi za naprej. Po vzoru številnih držav, ki so že uvedle ustrezne zakonodajne spodbude, in na podlagi priporočil stanovskih združenj s področja znanosti in raziskovanja, je tudi vaše Ministrstvo predlagalo dopolnitve Zakona o znanstvenoraziskovalni in inovacijski dejavnosti (v nadaljevanju ZZrID) in sicer dopolnitev 41. člena ZZrID z uvedbo pravice do sekundarnega publiciranja (predlaga se nov 6. in 7. odstavek 41. člena ZZrID), ki bi dodatno spodbudila doseganje ciljev odprte znanosti.

Temu nasprotuje Urad za intelektualno lastnino (v nadaljevanju URSIL), ki je pod okriljem Ministrstva za gospodarstvo, turizem in šport (v nadaljevanju Ministrstvo za gospodarstvo). Nasprotovanje URSILa ni na mestu, saj je v nasprotju z utemeljenim javnim interesom Republike Slovenije in s strateškimi cilji Republike Slovenije. Zahteva URSILa, ki jo brani Ministrstvo za gospodarstvo, je problematična, saj je v nasprotju z vrednotami in načeli, na katerih temelji Nacionalna strategija intelektualne lastnine do leta

2030 Republike Slovenije, katere »skrbnik« naj bi bil prav URSIL¹. Zahteve URSIL so še bolj problematične, ker so preveč podobne zahtevam velikih komercialnih založnikov, ki zasledujejo svoj lastni zasebni interes in branijo svoj poslovni model. Ta temelji na izkoriščanju rezultatov raziskav, za katere so znanstveni avtorji – raziskovalci običajno plačani iz javnih sredstev na podlagi pogodbe z univerzo ali raziskovalnim inštitutom ali s financiranjem projektov, vključno s sredstvi EU. Anomalija tega poslovnega modela je, da morajo znanstveni avtorji rezultate svojih raziskav objavljati v uglednih znanstvenih revijah z visokim 'faktorjem vpliva'. Splošno pravilo je, da založniki teh revij od avtorjev zahtevajo, da se odpovedo materialnim avtorskim pravicam, ki jih imajo na delu, tako da na založnike prenesejo pravice ali jim podelijo izključne licence. Poleg tega avtorjem običajno ne plačajo nobenih nadomestil za objavo dela, dodatno pa ustanovam in bralcem zaračunajo dostop ali zahtevajo plačilo objav. V tej situaciji so avtorji v nevarnosti, da za namene dvigovanja ugleda (ali nabiranja habilitacijskih točk) žrtvujejo dostopnost in s tem prepoznavnost (odmevnost) svojega dela. Medtem raziskovalne in/ali finančne organizacije (in dejansko davkoplačevalci) ne morejo dostopati do sadov raziskav, ki so jih financirali, razen če (še) drugič plačajo za dostop – bodisi v obliki licenčnine za dostop, na primer prek knjižnic, ali s plačilom nadomestila za 'odpiranje' dela širši javnosti prek odprtega dostopa.²

Vaše Ministrstvo želi te anomalije odpraviti z ukrepi na področju odprte znanosti. Že veljavni 41. člen ZZrID delno rešuje situacijo z nalaganjem obveznosti, da morajo znanstveni avtorji upravljati pravice na svojih delih na način, da si pridržijo ustrezen obseg pravic, da potem lahko svoja dela objavijo tudi v ustreznem odprtem repozitoriju. Ker pa avtorji - raziskovalci praviloma nimajo ustreznega znanja ali izkušenj ali ustrezne moči za uspešna pogajanja z založniki, da bi si pridržali ustrezen obseg pravic, je potrebno njihov položaj okrepiti. Avtorji - raziskovalci so namreč mnogokrat pod pritiskom znanstvenega vrednotenja in visokih standardov odličnosti, zato so pogosto primorani objavljati pri velikih komercialnih založnikih, ki pa od njih običajno zahtevajo izključni prenos materialnih avtorskih pravic in ne pristajajo na pogoje, da bi dovolili avtorjem - raziskovalcem, da bi svoja dela objavili tudi pod pogoji odprtega dostopa. Predlagane dopolnitve 41. člena ZZrID popravljajo takšne situacije in so namenjene opolnomočenju avtorjev - raziskovalcev, saj bi škodljiva pogodbeno določila, ki bi bila posledica nesorazmerja v moči, s to spremembo postala nična, kar bi pospešilo objavljanje v odprtem dostopu v skladu s slovensko zakonodajo in strateškimi usmeritvami odprtega dostopa do znanstvenih objav in raziskovalnih podatkov.

Pri oblikovanju določbe je Ministrstvo sledilo predlogom stanovskih združenj raziskovalne skupnosti, med njimi LIBER³, kar je vodilo tudi Rektorsko konferenco Republike Slovenije, da je oktobra lansko leto na Ministrstvo naslovila pobudo⁴, da se režim pravice do sekundarnega publiciranja uredi tudi v pravnem redu Republike Slovenije, na katero ste pozitivno odgovorili.⁵ Uvedbo pravice sekundarnega publiciranja podpirajo tudi izsledki najnovejše raziskave Evropske Komisije *Improving access to and reuse of research results, publications and data for scientific purposes*.⁶ Republika Slovenija z uvedbo pravice do sekundarnega publiciranja tako ne bi zgolj izpolnjevala zaveze iz nacionalnih strateških dokumentov in sledila smernicam stanovskemu združenju, temveč bi upoštevala tudi strokovna

¹ Nacionalna strategija intelektualne lastnine do leta 2030, <https://www.gov.si/assets/organi-v-sestavi/URSIL/Dokumenti/Nacionalna-strategija-intelektualne-lastnine-do-leta-2030.docx>, str. 11. in 12;

² Lazarov, A., Introducing a zero-embargo Secondary Publication Right in Bulgaria, kluwer Copyright Blog, <https://copyrightblog.kluweriplaw.com/2024/02/09/introducing-a-zero-embargo-secondary-publication-right-in-bulgaria/>.

³ Pan-European Model Law for the Use of Publicly Funded Scientific Publications, <https://libereurope.eu/press-release-model-law-zero-embargo/>;

⁴ Pobuda RKRS z dne 9.10.2023;

⁵ Odgovor MVZI z dne 13.2.2024

⁶ European Commission, Directorate-General for Research and Innovation, Improving access to and reuse of research results, publications and data for scientific purposes – Study to evaluate the effects of the EU copyright framework on research and the effects of potential interventions and to identify and present relevant provisions for research in EU data and digital legislation, with a focus on rights and obligations, Publications Office of the European Union, 2024, <https://data.europa.eu/doi/10.2777/633395>;

priporočila neodvisnih strokovnjakov, ki so pripravili študijo za Evropsko komisijo. Z uvedbo pravice do sekundarnega publiciranja se bo Republika Slovenija postavila ob bok številnim državam članicam Evropske Unije, ki takšne ureditve že imajo: v prvi vrsti Bolgariji, ki je spremembe uvedla zadnja in so zato najbolj aktualne⁷, podobne ureditve pa imajo tudi Španija⁸, Belgija⁹, Nizozemska¹⁰, Francija¹¹, Avstrija¹², Nemčija¹³ in Italija¹⁴.

Z dopolnitvijo veljavnega 41. člena sedanjega ZZrID, ki uvaja pravico do sekundarnega publiciranja, se uvaja specifično ureditev upravljanja avtorskih pravic, ki se nanaša izključno na primere upravljanja avtorskih pravic na rezultatih javno financiranih raziskav. Nasprotovanje URSILa ali celo Ministrstva za gospodarstvo, ki v tem primeru brani zasebne interese velikih komercialnih založnikov, je problematično in ne bi smelo preprečiti uresničevanja strateških ciljev vašega Ministrstva.

Predlagamo, da vaše Ministrstvo odločno zavrne kakršnakoli nasprotovanja URSILa in Ministrstva za gospodarstvo. Še več, predlagamo, da se Ministrstvo za gospodarstvo zaveže, da bo predlagalo potrebne spremembe Zakona o avtorski in sorodnih pravicah, ki se bodo morebiti pokazale v prihodnosti in bodo nujne za odpravo nepotrebnih ovir za odprto znanost.

Jaz osebno in SSOZ, ki ima poseben odsek za avtorsko-pravna vprašanja na področju odprte znanosti, smo na voljo za morebitna dodatna pojasnila.

Zahvaljujem se za sodelovanje in vas lepo pozdravljam

dr. Ana Slavec, predsednica SSOZ

7 <https://copyrightblog.kluweriplaw.com/2024/02/09/introducing-a-zero-embargo-secondary-publication-right-in-bulgaria/>;

8 <https://www.boe.es/eli/es/l/2011/06/01/14/con#a37>, <https://www.boe.es/buscar/act.php?id=BOE-A-2022-14581>;

9 https://www.ejustice.just.fgov.be/cgi_loi/change_lg.pl?language=fr&la=F&table_name=loi&cn=2013022819

10 <https://zoek.officielebekendmakingen.nl/stb-2015-257.html>

11 https://www.legifrance.gouv.fr/codes/article_lc/LEGIARTI000033205794/2016-10-09;

12 <https://www.ris.bka.gv.at/GeltendeFassung.wxe?Abfrage=Bundesnormen&Gesetzesnummer=10001848>;

13 https://www.gesetze-im-internet.de/englisch_urhg/englisch_urhg.html

14 <https://zenodo.org/records/5764841#.YidpCXrP13g>;